

Španělská Extremadura

Nádherná řeka Almonte patří k posledním velkým španělským řekám, které na svém hlavním toku nemají přehradu ani vodní nádrže, díky čemuž si zachovala divoký přírodní ráz
 | Foto: Katarína Slabeyová

Španělsko není jen slunce, moře, siesta, korida a flamenco, ale také až neuvěřitelně rozmanitá příroda. Na Pyrenejském poloostrově najdete zasněžené velehory, obrovské říční delty, savany, stepi i pouště. Mnozí soudí, že tato země je v rámci Evropy vůbec nejlepší destinací, kam jet pozorovat ptáky.

Letošní exkurze ČSO mi poskytla příležitost pohlédnout do jiné tváře Španělska. Divoké vnitrozemí, kde se pomerančům nedaří, zato tu najdete dubové háje, čarokrásná říční údolí, rozeklané skalní hřebeny a travnaté pláně. Ráj supů, orlů, dropů, ťuhýků a strak s azurovými křídly.

Proč právě sem?

Extremadura je jednou ze 17 autonomních oblastí španělského království. Rozkládá se jihozápadně od Madridu až k hranicím s Portugalskem. Je to kus vnitrozemí s poměrně drsným klimatem, kde není nouze o velké řeky ani o horské hřebeny. Osídlení je řídké – území velké jako celé Švýcarsko obývá zhruba jeden milion obyvatel. Místní přírodní podmínky nikdy nepřály rozvoji intenzivního zemědělství. Jméno Extremadura prý vzniklo jako substantivum z přídavného jména *extremo* (přehnaný, extrémní, krajní), což vlastně říká vše – chudá periferie kastilského království, odkud vždy lidé odcházeli za lepším. Není asi náhoda, že tolik conquistadorů pocházelo právě odtud.

Dnešní Extremadura má mnoho co nabídnout běžným turistům: římské památky, starobylá města, nádherné přírodní scenérie. Region vyrábí čtyřikrát víc elektrické energie, než sám spotřebuje – jsou tu přehrady, jaderná elektrárna Almaraz, obrovské solární elektrárny. Bez ohledu na to má Extremadura

také mimořádně bohatou přírodu. Velkou část území stále tvoří divoké hory a i tradiční extenzivní hospodaření v kulturní lesostepi vytvořilo rovnováhu mezi člověkem a přírodou přívětivou k biodiverzitě. Pestrá krajina tak pořád poskytuje útočiště bezpočtu živočichů, včetně těch velkých, pro které už jinde nezbývá místo, jako jsou rysi, supi nebo orli. Ochrana přírody je v Extremadure příkladná – chráněno je celých 26 % rozlohy území, a tzv. ZEPA (významné ptačí oblasti) pokrývají dohromady dokonce 75 % regionu! Země ptáčkařům zaslíbená.

Kdy se vydat na cestu?

Patrně nejlepší čas pro návštěvu je právě ten, kdy jsme tam byli my – tedy konec dubna. Španělské jaro je napřed, zdejší duben je jako náš červen: čápi už mají mláďata, létají první vážky... Asi právě v této roční době se sem za přírodou nejvíce jezdí, birdwatcherů jsme na zdejších prашných cestách potkali dost. Jistě to ale jde také dříve zjara nebo v době podzimního tahu. Zvláštní kouzlo má prý Extremadura v zimě, kdy se tu zdržují desítky tisíc jeřábů popelavých ze severu Evropy. Jen je třeba vzít v úvahu zdejší klima, drsnější a víc kontinentální, než má středomořské pobřeží. Zimy jsou chladné (může i mrznout) a většina srážek spadne od podzimu do jara. V létě je naopak úmorné vedro bez deště a všechno je vyprahlé. Od června do září bych se tedy do Extremadury raději nevydával.

Rady k nezaplacení

Průzkum španělského vnitrozemí se bez auta neobejde. I ve Španělsku samozřejmě existuje veřejná doprava, spojuje ale pouze lidská sídla. Do divočiny jen po vlastní ose.

†† Čapí kolonie v přírodní památce Los Barruecos. Čáp bílý je ikonický pták Extremadury a hnízdí tu takřka všude. | Foto: Jan Pláteník

† Orel nejmenší je ve světlé mořě, která ve Španělsku převažuje, nezaměnitelným dravcem | Foto: Vlastimil Dobeš

➤ Skalník modrý je tu celkem běžným obyvatelem skalních stěn a středověkých zřícenin, kde se občas nechá vidět docela zblízka; sameček je opravdu modrý | Foto: Vlastimil Dobeš

Naše základna v obci Madroñera byla naprosto ideální, solidní hotel s dobrou restaurací, zároveň v poměrně malé obci, kde se zajímavá pozorování dala činit i v nejbližším okolí hotelu.

V krajině mimo města máte jen to, co jste si přinesli s sebou. Na druhé straně ale u vstupů do chráněných území bývají přívětivá návštěvnická centra, vždy aspoň zdroj pitné vody, toalety zdarma a odpočívadla, kde můžete pohodlně ve stínu zkonsumovat proviant z některé příměstské Mercadony.

Nevyhýbal bych se návštěvám restaurací, španělská kuchyně a pohostinství jsou na vysoké úrovni. Vegetarián ale bude mít výběr hodně omezený, někde až na nulu. Restaurace běžně nabízejí výborné točené pivo spolu s chuťovkami *tapas*. Domluva ovšem bude nejspíš možná pouze ve španělštině.

Co se dá vidět

V Extremaduře bylo zjištěno 379 druhů ptáků (včetně introdukovaných), z toho 288 hnízdících. Žijí tu tři druhy supů, pět druhů orlů, dropi velcí i malí, dva druhy stepokurů, dva druhy lelků, čtyři druhy rorýsů... Očekávání lze směle nastavit vysoko a své „cílové druhy“ si jistě najde každý. Cílem mnoha pozorovatelů je pětice druhů pro Pyrenejský poloostrov endemických: orel iberský (*Aquila adalberti*), žluna iberská (*Picus sharpei*), tuhýk iberský (*Lanius meridionalis*), straka iberská (*Cyanopica cooki*) a budníček iberský (*Phylloscopus ibericus*). Z této „iberské pětky“ jsme zde pozorovali tři, budníček iberský je v Extremaduře poměrně vzácný a žlunu iberskou jsme prostě nikde neviděli.

Země čápů

Jedné věci si lze všimnout už z auta – je tu hodně čápů bílých. Stavějí si hnízda na římských akvaduktech, na kostelních věžích, na sloupech vysokého napětí (i ve třech patrech nad sebou!), na sloupech s podložkami anebo i na velkých balvanech. Na příhodných místech může být i více hnízd pohromadě. Každé město, které jsme navštívili, mělo své čápy.

Synantropní avifauna je ve Španělsku na první pohled podobná naší. Hodně vrabců domácích, zvonohlíků a stehlíků, vlaštovek, jiříčků a rorýsů, potkáte i kosy černé, hrdličky zahradní, špačky – zde už ovšem pozor, zdejší hnízdící druh je jiný – špaček černý (*Sturnus unicolor*). Ale ta intenzita! Nezapomenu na chvíli, kdy jsme poprvé vystoupili z aut na dvoře hotelu v obci Madroñera. Slunný podvečer a vzduch úplně vibroval ptačími hlasy. Povyk vrabců na střechách, zpěv špačků a hrdliček, hemžení poletujících břehulí skalních (*Ptyonoprogne rupestris*), všim pronikající křik rorýsů obecných a možná i šedohnědých (*Apus pallidus*). Naproti našemu ubytování bydlel syček a vedle hotelu v zarostlé zahradě za ozdobnou mříží zase výřeček.

El agua es vida

Voda je život a v sezonně vyprahlém Španělsku to platí dvojnásob. S mokřadními ptáky jsme se mohli seznámit hned první

¹¹ Takhle vypadá *dehesa*: roztroušené nízké duby a pod nimi spokojená zvířata
Foto: Jan Pláteník

← Straky iberské jsou krásné, avšak ostražití ptáci. Někdy je ale můžete vidět na pár metrů u odpočívadla, kde čekají na zbytky z vaší svačiny. Jak na ně ovšem vezmete foťák, prchají. Foto: Vlastimil Dobeš

den. Přímo ve městě Mérida mají na ostrůvku v řece Guadiana krásnou smíšenou hnízdní kolonii ibisů hnědých, kolpíků, volavek rusohlavých, stříbřitých a popelavých. Sledovat mláďata a vůbec dění na hnízdech v takové kolonii se hned tak neomrzí. Navíc se nám na kraji rákosiny ukázala slípka modrá (*Porphyrio porphyrio*).

Další den jsme navštívili rozsáhlý mokřad Arrocampo, kde zase hned u druhé pozorovatelný hnízdí volavky červené. Jejich kolonie je skrytá ve vysokém rákosí, ale při přeletěch je vidíme. A pokud někdo předchodí den slípku modrou minul, teď má další šanci.

Evropská savana

Asi polovinu rozlohy Extremadury pokrývá lesostep zvaná *dehesa*. Vypadá jako sad anebo africká savana, ale zdejší stromy jsou duby okrouhlolisté (*Quercus rotundifolia*), případně korkové (*Q. suber*). Je to lidmi vytvořené prostředí, unikátní a komplexní způsob udržitelného agrolesnictví a pastevectví, který se zde vyvíjel tisíce let. Mimo jiné zahrnuje chov iberských prasat volně pod duby – čím více snědí žaludů, tím lépe. Nejlepší *jamón serrano*, tedy vyhlášená iberská šunka, pochází právě z Extremadury.

Tato kulturní lesostep nemusí být až tak odlišná od původních, dávno zmizelých biotopů, kde se o rozvolněnost porostu staraly přírodní požáry a pohyb velkých zvířat. V každém případě extenzivní hospodaření v dehese ptákům a vůbec biodiverzitě velmi svědčí. Jde o soukromé, zpravidla dobře ohrazené pozemky, kde i divoká zvířata mají klid. Nahlížet přes ploty se ovšem smí. Typickými ptačími obyvateli dehesy

jsou straka iberská, ťuhák rudohlavý (*Lanius senator*) a dudek chocholatý, potkáte také vlhy pestré a orebice rudé (*Alectoris rufa*)... tolik pestrých barev!

Hnízda na skalách

Celá oblast je velmi dobrá na dravce, hnízdí tu neuvěřitelných 22 druhů. Zdaleka nejčastěji se nám objevoval luňák hnědý, žije tu ale i luňák červený, je tedy dobré to neřít a každého luňáka si prohlédnout. Každý den jsme vidali orla nejmenšího (*Hieraaetus pennatus*), dvakrát se nám ukázal orlík krátkoprstý (*Circus gallicus*) a stejně tak sup mrchožravý (*Neophron percnopterus*). Velcí supi bělohlaví (*Gyps fulvus*) a méně často i hnědí (*Aegypius monachus*) jsou v Extremaduře všudypřítomní; je-li slunný den, odhalí je prakticky každý pohled na oblohu, minimálně jako tečky někde v dálce.

Výborné podmínky pro pozorování supů jsou v národním parku Monfragüe. Jediný národní park Extremadury chrání nejceněnějších asi 180 km² z místní přírody okolo soutoku řek Tajo a Tiétar. My jsme jen krátce nahlédli, ale i to stálo za to. Zastavili jsme na vyhlídce naproti Peña Falcón (Sokolí skále). Nad monumentálním útesem za řekou létají supi bělohlaví a vidíme je i na hnízdech. Níž nad vodou je na skále několik obsazených hnízd čápů černých, zatímco její samotný vrchol obývá pár sokolů stěhovavých. Když přeostříme na blízké okolí, naskýtá se příležitost zblízka pozorovat a fotit samečka skalníka modrého (*Monticola solitarius*).

Llanos de Cáceres

Východně od města Cáceres stromy z krajiny úplně mizí, až k obzoru se táhnou jen travnaté pláně. Stejně jako dehesa je i toto lidským dílem, jsou to pastviny pro ovce a skot vzniklé odlesněním během předchozích staletí. Nicméně i když to není pravá původní step, jako step funguje a je plná života.

Zdejší „základním“ druhem skřivana jsou kalandry zpěvné (*Melanocorypha calandra*). Běžní jsou strnadi luční a také chocholouši, u nichž ovšem nastávají diagnostické rozpaky. Žijí tu totiž dva hodně podobné druhy, kromě chocholouše obecného i chocholouš vavřínový (*Galerida theclae*). Zpěv napoví více než drobné rozdíly ve vzhledu.

Rozhlížení po okolním moři trávy brzy odhaluje dropy velké (*Otis tarda*), je možno sledovat naparování samců a (ne)zájem přihlízejících samic. Stepokur krásný (*Pterocles alchata*) v atlasu vypadá nádherně, bohužel jsou tyto ptáci velmi plaší a dají se vidět jen při přeletěch. Bezlesé pláně jsou to pravé prostředí i pro ťuháka iberského. V oblasti žijí i dropi malí (*Tetrax tetrax*), ale jejich hledání bylo neúspěšné, tak dobře se nám asi skrývali v trávě.

Podařilo se ale spatřit orla iberského. Bylo to jednoho slunného dopoledne jižně od Santa Marta de Magasca. Majestátní dravec plachtící nad plání bez jediného pohnutí křídel, bílé přední okraje křídel a široký tmavý pruh na konci světlého ocasu, o určení není pochyb. Chytil jsem ho do stativáku a sleduji, jak patroluje nad Río Magasca, dokud se neztrácí v teplem rozechvělém vzduchu. Chvilu, která se okamžitě stává nezapomenutelnou.

Takže ano, Extremadura opravdu je výborné místo na birdwatching, kam stojí za to se vrátet a odhalovat její další tajemství. Je to i místo, které dává naději – když tady mohli lidé s přírodou najít rovnováhu a koexistenci, mělo by to jít i jinde.

11 Určování chocholoušů je v Extremaduře docela výzvou – zrovna tento by dle vzhledu měl být chocholouš vavřínový | Foto: Daniel Heřmánek

1 Sup bělohlavý u hnízda na skále v národním parku Monfragüe. Supům se tu daří, hnízdní populace v parku čítá několik set párů. | Foto: Daniel Heřmánek

Nádhernou krajinu Extremadury a úžasná ptačí pozorování chceme dopřát co největšímu počtu zájemců, proto tento zájezd pořádáme i v příštím roce. Podrobnosti najdete na birdlife.cz/exkurze. Reportáže z předchozích exkurzí najdete na birdlife.cz/exkurze-cso.

.....
Jan Pláteník | vyučuje biochemii na lékařské fakultě. Má rád ptáky velké i malé a také vážky, motýly, plazy a květiny – vše, co lze pozorovat, fotit a určovat, aniž by se tomu muselo ubližovat. Velmi rád také cestuje za přírodou do různých koutů západního palearktu. Letošní výprava do Extremadury byla už jeho devátou zahraniční exkurzí ČSO.